

התקשורת הישראלית והמלחמה בעזה: סקירה מספר 2

"מה יקרה קודם, הפוגה הומניטארית או מהלך קרקעי?": סיקור האופציות המדיניות להפסקת הלחימה בעזה

במבצע הצבאי המתנהל בימים אלה בדרום קיימים מאפיינים שהופיעו בחלקם בסיקור מלחמת לבנון השנייה. זאת, לצד מאפיינים אחרים שלא הופיעו אז. בשני המקרים, התאפיין סיקור הימים הראשונים למלחמה בעיתונות הישראלית בתחושת צדקת המערכה, בגילויי קתרזיס לאחר מה שנתפס כהבלגה יתרה מול התקפות האויב, בגיבוי תקשורתי לפעולות הצבא ובמיעוט של גילויי ביקורת. לפניכם עוד סקירה של "קשב" על הסיקור התקשורתי של המלחמה בעזה.

בעדכון זה אנו בוחנים את סיקור האופציות המדיניות, שעלו בשבוע הראשון של הלחימה בתקשורת הישראלית המרכזית; בשלושת העיתונים "ידעות אחרונות", "מעריב" ו"הארץ" בתאריכים 31 בדצמבר ו-1 בינואר ובמהדורות החדשות של שלושת ערוצי הטלוויזיה בתאריכים 30-31 בדצמבר. הפעם, בניגוד לתקופת מלחמת לבנון השנייה, אנו רואים גם התפתחות חיובית בגישה של התקשורת הישראלית לסוגיה זו.

ב-30 בדצמבר 2008 העלה שר החוץ הצרפתי, ברנאר קושניר, הצעה להפסקת אש הומניטארית שתמשך 48 שעות. בניגוד לסיקור בתקופת מלחמת לבנון השנייה, אשר זלזל והמעט בערך המגעים המדיניים, הפעם סיקרו מרבית כלי התקשורת את ההצעה בהבלטה וקיימו דיון מעמיק ורציני ביתרונותיה ובחסרונותיה. הדיון על נקודת יציאה מדינית אפשרית מהלחימה התקיים במקביל לשיח המהותי בנוגע למטרות המלחמה ולנקודת הסיום הראויה למבצע. אומנם, כאשר החליט הקבינט לדחות את ההצעה הצרפתית כמעט כל הכותרות הראשיות הביעו תמיכה במהלך ולא ביקרו אותו. אולם, גם אז המשיך להתקיים דיון משמעותי בסוגיית הפסקת האש, בהיקף ובאופן שלא נראו בימי מלחמת לבנון השנייה.

אי אפשר להשוות את לבנון לעזה, ובכל זאת...

ביום בו הועלתה ההצעה היא הופיעה, כאמור, בכותרות הראשיות של מרבית כלי התקשורת. כך, למשל, אמרה הכותרת הראשית של מהדורת מבט ב-30 בדצמבר:

ארבעה ימים להתקפת צה"ל על עזה ויוזמה מדינית עולה על השולחן; ההצעה: הפוגה הומניטארית; המטבחון המשולש דן כעת בהצעה שגוררת גם לא מעט התנגדויות, ברקע עדיין ההכנות למהלך קרקעי. מה יקרה קודם?

כבר בדקה העשירית של המהדורה מביאה איילה חסון, הכתבת המדינית של הערוץ דיון ביתרונותיה וחסרונותיה של ההצעה:

[..] מפה יכול להתפתח או דבר חיובי, והפסקת האש תימשך, כי בסך הכל מטרתו של מבצע תמיד היא בסופו של דבר נקודת יציאה מדינית, או שאם הצדדים לא יקיימו את הפסקת האש הזו, להילחם תמיד אפשר להמשיך. עכשיו כמובן, מירב, על השולחן עולים היתרונות והחסרונות, מי בעד, מי מתנגד ומי מצדד. יהיה קשה, להערכתך, לישראל להתנגד להצעה כזו. בדיוק בשלב הזה במלחמת לבנון השנייה הייתה סוג של הזדמנות לצאת מהמבצע אחרי שחיל-אוויר כותש את הכתישות שלו, עושה את הפעולות שלו. נכון שזו זירה שונה לחלוטין, אי אפשר להשוות את לבנון לעזה, ובכל זאת - אז, באותה נקודת יציאה, רבים בדיעבד מצטערים שלא לקחו את ההזדמנות הזאת. יכול להיות שאנחנו נמצאים בסוג של סיטואציה דומה שאפשר לקחת את ההזדמנות, כי אחרת כשמתגלגלים הדברים מי ישרונו, לאן הם מגיעים. יכולים להגיע לדברים טובים, ויכולים להגיע לדברים רעים. מירב, אנחנו מכירים את המציאות המזרח תיכונית. חוץ מזה כשאתה מתמודד מול אויב והכנעת אותו וכתשת אותו ופגעת מאד בעזה תותיר לו איזשהו מוצא קטנטן של משהו שאפשר יהיה להיכנס לדיאלוג ראוי [...]

בזמן דבריה של חסון הופיע על המסך כיתוב בולט, שהציג גם את העמדה המתנגדת לקבלת ההצעה: **נגד: ישראל תאבד תנופה והפעולה תחמיץ את יעדיה.**

בניגוד למאפיין מרכזי של הסיקור בזמן מלחמת לבנון השנייה, שהציג את המהלכים המדיניים כמכשולים המפריעים לצבא, הסיקור החדשותי, הפעם, מעלה שאלות, ומביא שוב ושוב עמדות המבקשות לבחון את מטרות המבצע והתנהלותו ואת כדאיות המהלך המדיני. כך, למשל, בהמשך אותה המהדורה מובאים דבריו של האלוף במילואים אייל בן-ראובן, המציע לדרג המדיני לבחון האם המהלך הצבאי מיצה את עצמו:

תראה, במלחמה כנגד טרור יש לה תופעה מאד מעניינת. ההצלחה, יש לה ממד זמן מאד קצר, להצלחה. לכן היום אנחנו נמצאים במקום שבו אנחנו לאחר מתקפה אווירית מאד מוצלחת, שזמנה מוגבל, ולכן היום תפקידו של הדרג המדיני ללכת ולחשוב האם הוא נמצא בנקודת זמן שהצבא סיפק את האפשרות לחשוב על דרך של לצאת מזה לכיוון של הפסקת אש, על בסיס המטרה שנקבעה למערכה הזאת. והצבא במקביל חייב להיערך לקראת המהלך הבא, שגם הוא, אגב, יצטרך להיות קצר – כי שוב מימד ההצלחה שלו יהיה קצר. [...]

ויכוח בצמרת הישראלית: הפוגה או מתקפה קרקעית?

תמונה דומה ניתן לראות גם במהדורת החדשות של ערוץ 2. הכותרת הראשית של המהדורה מעלה את ההצעה לראש סדר היום ומציינת כי היא שנויה במחלוקת: **הערב בחדשות – ויכוח בצמרת הישראלית: הפוגה או מתקפה קרקעית?** גם ערוץ 10 פתח את המהדורה עם דיווח על ההצעה הצרפתית. הכותרת הראשית של המהדורה אמרה **מערכת הביטחון ממליצה לראש הממשלה לבחון הפסקת אש בעזה**. בהמשך המהדורה הובא דיון באולפן בו השמיעו האלופים במילואים גיורא איילנד, ישראל זיו ושמואל זכאי, דעות שונות לגביה:

זיו: אני חושב שהדיון הוא דיון ראוי... [אני חושב שהחוכמה שלנו היא הגמישות בהתנהלות ושמירת היוזמה, וגם החלטה על הפסקה היא חלק משמירת היוזמה המאד לגיטימית של מדינת ישראל].

איילון: נדמה לי שהאלוף במילואים איילנד לא כל כך מסכים שהגמישות הזאת טובה.

איילנד: אני אסביר. הדיון [...] הוא באמת בשאלה העיקרית האם ישראל רוצה להגיע להפסקת אש ובזה היא מסתפקת, או שישאל רוצה להרוס את כל יכולות החמאס – ואז נדרש יותר, כולל פעולה קרקעית. זהו הויכוח האמיתי. [...] אם מה שאתה רוצה זה להגיע להפסקת אש, אתה עובר פה לשאלות יותר טקטיות: [...] האם נכון שישראל תיזום, או נכון שגורם אחר יזום? [...] במקרה הזה [בו הפסקת האש נתפסת כיוזמה ישראלית] יכול להיות דבר שיכול ליצור תופעה הפוכה ממה שרצית, כי העסק הזה יתן אוויר לחמאס, [ו]הוא לא ימהר להשיב [...] במקום שזה יהיה איזשהו עניין של יוזמה בינלאומית, שישראל יכולה אולי מאחורי הקלעים לתפור [...]

זכאי: [...] אני מזהה את הנקודה שבה אנחנו נמצאים כרגע כנקודה שיש בה סיכוי להגיע להפסקת אש יציבה. יכול להיות שהפסקת האש הזאת לא תהיה באיזשהו הסכם כתוב, ואני לא בטוח שצריך איזושהי ערבות מדינית. [...] בוא נאמר את האמת: המבצע הזה היה מבצע הענשה, הוא השיג את האפקטיביות שלו. כשרואים את כל ההרס שיש בעזה, החמאס כתנועה רציונאלית, ואני חושב שהיא תנועה רציונאלית שרוצה לשמר את השלטון שלה, אני חושב שהיא הבינה את המסר.

בהשוואה לסיקור מלחמת לבנון השנייה, מדובר בשינוי דרמטי. סיקור דומה ניתן לראות בבוקר שלמחרת בשניים מתוך שלושת העיתונים המרכזיים. כותרת בעמוד הראשון של גיליון "מעריב" ב-31 בדצמבר אמרה:

הקרב על הפוגה (ראשית)

מערכת הביטחון החליטה לתמוך ביוזמה שנחשפה אתמול ב"מעריב" * חילוקי דעות בפורום השלישייה בין אולמרט ברק ולבני * היום הדיון בקבינט

כותרת הכתבה בעמוד 6 המשיכה:

הפסקה או אש (ראשית)

חילוקי דעות בין חברי "המטבחון המשולש" בשאלה האם להיענות ליוזמה הצרפתית להפוגה של 48 שעות, שנחשפה אתמול ב"מעריב" * מערכת הביטחון תומכת, והיום ידון בכך הקבינט המדיני-ביטחוני * ובינתיים: ההכנות לפעולה הקרקעית נמשכות (משנה)

בעמוד 7 התפרסמה טבלה מפורטת בנוגע ליתרונות ולחסרונות של ההצעה הצרפתית.

גם "הארץ" הבליט בכותרתו הראשית את המחלוקת סביב ההצעה הצרפתית: **ברק תומך ביוזמת צרפת להפוגה בלחימה; אולמרט מתנגד: אין בעזה משבר הומניטרי.**

"ידיעות אחרונות" היה כלי התקשורת היחיד שעורכיו המשיכו בסיקור דומה לזה של מלחמת לבנון השנייה, ונקטו עמדה ברורה נגד היוזמה המדינית. בעוד שאר כלי התקשורת הציגו את המחלוקת, כותרת הגג של גיליון "ידיעות אחרונות" ב-31 בדצמבר אמרה **ישראל דוחה את ההצעה להפסקת אש ל-48 שעות * 200 אלף תלמידים בבית: גם בבאר שבע לא לומדים.** הכותרת הראשית שקראה **ועכשיו: באר-שבע** הופיעה מעל תמונת ענק של גן ילדים ריק בעיר בו פגעה רקטת גראד. כותרת התמונה הייתה **גראד בגן ילדים.** הצמדת הכותרת המדווחת על דחיית היוזמה לתמונה המתמקדת בפגיעה בבאר-שבע ובאיום הנשקף מהחמאס מעצימה את סכנת הטיילים ומעבירה מסר ברור של דחייה מוחלטת של אופציית הפסקת האש. בעמוד הראשון הופיע אומנם טור של עמוס עוז הקורא **להפסיק את האש עכשיו**, אך הוא הוצמד לטור נגדי, המאזן קריאה זו. כותרות עמוד 4 המשיכו בקו דומה:

לא מוכנים להפסקת אש (ראשית)

אולמרט, ברק ולבני דחו אמש את "ההצעה הצרפתית": צה"ל יפסיק את התקיפות ל-48 שעות כדי לבחון אם חמאס יפסיק לירות * רה"מ ולבני מתחו ביקורת על ברק שיזם את הפרסום על הפסקת האש (משנה)

אין לדעת את מכלול הסיבות שהביא לדחיית ההצעה להפסקת אש בידי ישראל, אך המסרים של "ידיעות אחרונות" ושל ממשלת ישראל היו דומים. גורמים מדיניים נימקו את ההחלטה לדחות את ההצעה בנפילת הטיל על גן הילדים בבאר שבע. "אם יש טילים עד באר שבע, ההרתעה הישראלית עדיין לא מספקת", צוטט ראש הממשלה אולמרט.

ישראל אינה עוצרת את האש: צה"ל נערך למהלך קרקעי

ביום שלמחרת דיווחו כלי התקשורת על דחיית היוזמה הצרפתית על ידי הקבינט המדיני-ביטחוני. הכותרות הראשיות של מרבית כלי התקשורת לא ערערו או ביקרו את ההחלטה. הכותרת הרשאית של מהדורת חדשות ערוץ 2 ב-30 בדצמבר אמרה **הקבינט החליט ממשיכים במבצע, נפסלה יוזמת הפסקת האש.** כותרת בפתיח מהדורת חדשות הערוץ הראשון באותו יום דיווחה כי **ראש הממשלה הכריע: המבצע הצבאי ימשך.** כותרת בפתיח מהדורת חדשות 10 באותו יום סיפרה **ישראל אינה עוצרת את האש צה"ל נערך למהלך קרקעי.** הכותרת הראשית של גיליון "הארץ" ב-1 בינואר אמרה **הקבינט אישר המשך הלחימה; צה"ל ישאף למהלך מהיר.** "ידיעות אחרונות" דיווח באותו יום בכותרתו הראשית על מחלוקת בין אולמרט לברק. ניסוח הכותרת מביעה עמדה המצדדת בגישתו של אולמרט המתנגדת להפסקת האש:

טווח הסכנה גדל: אין לימודים עד גדרה (גג)

אולמרט נדף בברק: פעלת מאחורי גבי (ראשית)

רה"מ זעם על השיחות עם שר החוץ הצרפתי על הפסקת אש * לשכת ברק: זכותו לדבר עם מנהיגים (משנה)

לצד הכותרות האלו, המשיך הסיקור לתת מקום לדיון בנוגע למהלכים המדיניים המתקיימים במקביל למהלך הצבאי, ולשאלות מהותיות כגון מטרות הלחימה ונקודת סיומה. זאת בשונה מסיקור מלחמת לבנון השנייה, שאופיין בהצנעה או בזלזול במהלכים המדיניים. הפעם, גם אחרי שהתקבלה ההחלטה להמשיך במבצע, המסר שהעבירו מרבית כלי התקשורת היה: ממשיכים להלחם – אך במקביל יש לתת מקום למהלכים מדיניים. התקשורת הישראלית נתנה גיבוי להמשך הלחימה אך גם המשיכה, במקביל, לעורר שאלות על נקודת היציאה ממנה. כך, למשל, ב-31 בדצמבר הבליט ערוץ 1 בכותרות פתיח המהדורה את המהלכים המדיניים: **הטורקים והמצרים מקדמים הפסקת אש.** בדקה ה-23 של מהדורת חדשות ערוץ 2 באותו היום הובאו דבריו של האלוף במילואים איתן בן-אליהו, המבהיר שהמטרה הסופית של המבצע היא הסדר מדיני:

כלל במערכה הזו אין מצב כמו שהיה בדרך כלל שהמדינאים נותנים לצבא את הזמן להשלים את הפעולה שלו, אלא ההפך הצבא סולל את הדרך ומאפשר אורך רוח עד שיתבשל התהליך המדיני.

במהדורת החדשות של ערוץ 10 ב, בדקה ה-29 של המהדורה באותו יום הזהיר רביב דרוקר מפני הסתבכות:

שר הביטחון ברק, באחת הדילמות הקשות ביותר והקורעות ביותר שהוא נתקל בה בחייו הפוליטיים: מצד אחד, מה שהוא באמת מאמין בו: שצריך לסיים את זה אחרי המכה שהוא הנחיל לחמאס, באיזושהי תהדייה משופרת

יותר, משופרת פחות. [...] והוא יודע שהדרך השנייה – אם הוא לא מוביל לאותה תהדייה משופרת, שכנראה הציבור לא כל כך יאהב – אז הדרך השנייה היא היגררות מטר אחרי מטר, פסע אחרי פסע, לתוך מבצע צבאי הרבה יותר מאסיבי, שאולי אפילו מביא לכיבוש עזה, מיטוט החמאס, ואחרי זה הישארות שם וחיפוש אחרי מישהו שיסכים לקחת מאתנו.

דיון דומה, המעלה אפשרויות שונות בנוגע להמשך הפעולה, התנהל בכותרות הראשית של גיליון "מעריב" ב-1 בינואר, לאחר שהתקבלה ההחלטה להמשיך במבצע:

ישראל מתקדמת לעבר המבצע הקרקעי ברצועה, אבל עדיין בוחנת מהלך מדיני להפסקת אש (גג)

צומת עזה (ראשית)

השלב הקרקעי של "עופרת יצוקה" נראה בלתי נמנע * אבל בירושלים עוד לא ויתרו סופית על אפשרות ליוזמה מדינית שתסיים את המבצע ותכפה על חמאס את הפסקת הירי * ובינתיים: 200 אלף תלמידים נשארים הבוקר בבית

בתחתית העמוד מובאות הפניות לשני טורים. האחד מבקש להימנע מהרחבת המבצע תחת הכותרת **להפסיק את האש**, והשני תומך בהרחבתו תחת הכותרת **להכניס את הכוחות הקרקעיים**.

אופן סיקור ההצעה הצרפתית להפסקת אש מראה שמרבית כלי התקשורת המרכזיים בישראל, למעט "ידיעות אחרונות", הפיקו לקחים חשובים מסיקור מלחמת לבנון השנייה, לפחות בסוגיות המדיניות. אולם, ככל שנמשך המבצע הצבאי בעזה ומסתבך המבחן הגדול עוד לפנייהם.

הערה לסיום

ממצאים ראשוניים אלה אינם מתיימרים לקבוע קביעות סופיות ומוחלטות באשר לאופי סיקור המבצע הנוכחי, בהתחשב בפרק הזמן הקצר שחלף מאז תחילתו. מטרתם העיקרית היא לעורר שיח תקשורתי וציבורי על תפקוד התקשורת בעת העימות הנוכחי, בעודו מתרחש. בסיקור המלחמה הקודמת תרמה התקשורת הישראלית תרומה שלילית בהתגייסותה להצדקת המהלכים הצבאיים, ובכך שלא הציגה עמדות ביקורתיות וחלופות. ראוי לדרוש מהעורכים והמנהלים, הכתבים והפרשנים בתקשורת הישראלית כבר עכשיו ולא אחרי המלחמה: הקפידו על אחריותכם המקצועית והאזרחית, לבל יחזרו על עצמם כשלי הסיקור של המלחמה הקודמת, על כל משמעויותיהם לבריאותה ולחוסנה של החברה בישראל.